

20.04.2022 година

ЗАВРШЕН ТРУД

РАН (Мрежа за подигање на свеста за опасностите од радикализација) на Западен Балкан
- Регионална експертска работилница од мал обем

24-25 март, 2022 година, Белград, Србија

Граѓански организации вклучени во спречувањето и борбата против етно-национализмот и насилниот десничарски екстремизам

Клучни резултати

Граѓанските организации¹ се вознемирени од зголемената закана од насилен десничарски екстремизам (НДЕ) и можната еволуција на „нормализацијата“ на ненасилниот десничарски екстремизам (ДЕ) и неговата неразделна карактеристика - етно-национализмот и во Западен Балкан (ЗБ) и во ЕУ. Потенцијалот на ДЕ да ги влоши политичките конфликти и да се претвори во НДЕ веќе некое време ги загрижува граѓаните и практичарите во ЗБ, бидејќи неговите корени може да потекнуваат од структурната поларизација, групните поплаки и неможноста да се раздвојат насилните наследства и да се обрне внимание на исклучувачки свештенички (верски) етнонационализам². Промовирањето на ефикасна соработка помеѓу граѓанските организации, разбирањето на нивните потреби и гледишта за С/БНЕ е клучен прв чекор кон опширно справување со штетните влијанија на (Н)ДЕ во СБ. Поради оваа причина, РАН организираше регионална експертска работилница од мал обем во Белград со претставници на граѓански организации кои работат директно или индиректно за С/БНЕ, со цел да се подигне свеста, да се воспостави мрежа, да се разговара за предизвиците и да се споделат пристапи. Главните сознанија кои произлегоа од експертската работилница се:

- **(Н)ДЕ во ЗБ е популаризиран и нормализиран.** (Н)ДЕ е продорен и преовладува во политиката, економијата, културата и спортот, помеѓу обичните луѓе, младите, научниците и практичарите. Границите на незаконитост сè уште не се јасни, така што ДЕ работи во сива зона, ретко се гони кривично (на пр. за говор на омраза, насилство врз малцинства) и не се решава со јасни државни интервенции насочени кон спречување и борба против ваквите појави. Нормализацијата на (Н)ДЕ ги прави исцрпувачки ефективните напори за С/БНЕ во регионот.
- **Недостаток на стимулации од горе кон долу.** Недостигот на јасни интервенции ги прави државите неспособни да го препознаат проблемот поврзан со (Н)ДЕ, како и неговата безбедносна закана за регионот. Постои недостиг од признавање на НДЕ во политиките и активностите на владите на ЗБ.

¹ Граѓански организации.

(²) Буљубашиќ, М. (пред објавување). Насилен десничарски екстремизам (НДЕ) во Западен Балкан: Преглед на предизвиците за С/БНЕ специфични за државата. Мрежа за зголемување на свеста за опасностите од радикализација.

Меѓутоа, ако се пристапи внимателно со координација и поддршка на искусни локални граѓански организации, практичари од прва линија и владите може да помогнат да се премости јазот и да се справи со НДЕ.

- **Локалните проблеми бараат локални решенија.** Поголема поддршка за локалните граѓански организации и практичари во С/БНЕ кога е потребно. Локалното ниво мора да ги поседува напорите за С/БНЕ, во навистина тесна координација со централното ниво. Практичарите треба да се идентификуваат и да се запишат на обука за превенција; поединците, групите и заедниците ранливи на идеологијата за (Н)ДЕ треба внимателно да се откријат и да се насочат со превентивни активности.

Главни моменти од дискусијата

Главните моменти од дискусијата одржана во Белград се наведени во сеопфатни теми и накратко опишани во продолжение.

Што точно треба да се спречи и против што треба да се бори?

Не постои универзална дефиниција за (Н)ДЕ. За да може да се спречат и да се спротивстават на различни безбедносни закани поврзани со ДЕ кои можат да доведат до насилство и тероризам, од клучно значење е да се разбере што точно треба да се спречи или против што треба да се бори. Главните димензии на (Н)ДЕ во ЗБ треба концептуално да се разјаснат за секоја активност за С/БНЕ. (Н)ДЕ стана интернационализиран и популаризиран во политиката. Проникнува во секојдневниот живот и се зголемува поради регионалните и пошироките геополитички поместувања, недоволно владеење на правото и дефектна демократија, но исто така е забрзано од технолошкиот напредок и политичките, економските и здравствените кризи. Странските влијанија преку популаризираните политики и онлајн активностите продолжуваат да ги нарушуваат и онака кривките меѓуетнички односи и ја хранат идеолошката поларизација, поплаките и трансгенерациските колективни трауми од минато насилство. Практичарите ја споменаа, на пример, руската поддршка за групите за НДЕ, медиумите за лажни вести и горките политики низ целиот регион. Оваа нормализација и значење на (Н)ДЕ и експлицитната или имплицитна поддршка на владините институции на организации и поединци кои ги попречуваат демократските вредности продолжуваат да бидат пречка во пристапната перспектива на Западен Балкан

Карактеристиките на (Н)ДЕ во регионот одговараат на опсегот на неправно обврзувачката дефиниција создадена од ЕУ, ⁽³⁾, но се чини дека се пошироки поради популаризираните и нормативен пејзаж на ДЕ и широко распространетите активности кои припаѓаат на сива област. Иако групите за НДЕ имаат тенденција да бидат маргинални, нивната идеологија е дел и парче од доминантните, популаризирани, наративи и практики на ДЕ. Практичарите дебатираа за потенцијалот за насилен екстремизам и за огромната сива зона во која ДЕ работи како доминантна и нормална

Карактеристики на (Н)ДЕ во ЗБ

Учесниците споделија консензус дека (Н)ДЕ во ЗБ е реципрочен и кумулативен, и се карактеризира со исклучувачки свештенички етно-национализам и расизам, хомофобија, токсичен маскулинитет, антимигрантски чувства, авторитарно лидерство, потрага по историски корени и приврзаност кон историски митови, извртување на прашањата за човековите права во безбедносни грижи и искривување на значењето на европските и демократските вредности и основните права.

⁽³⁾ „Насилниот десничарски екстремизам се состои од дела на поединци или групи кои користат, поттикнуваат, се закануваат со, легитимизираат или поддржуваат насилство и омраза за да ги унапредат своите политички или идеолошки цели, мотивирани од идеологии засновани на отфрлање на демократскиот поредок и вредностите и основните права, а се фокусирани на исклучувачкиот национализам, расизам, ксенофобија и/или поврзана нетолеранција“. Соработката заснована на проекти се проекти предводени од земјите на ЕУ, со поддршка на Европската комисија, за поттикнување размена и соработка на приоритетни теми за спречување на радикализација. Повеќе информации може да се најдат тука:

состојба во секојдневниот живот и нагласија дека не може да постои управување со ризик без проценка на ризик. Така, за да може да се справи со безбедносните закани на НДЕ, ДЕ мора дополнително да биде препознаен и разбран низ целиот регион.

Потрага за интервенција од горе кон долу

За време на експертската работилница, практичарите постојано забележуваа дека сите земји од ЗБ не го препознаваат НДЕ како безбедносна закана. Со оглед на тоа што ДЕ е популаризиран и нормализиран, толериран и не е јасно решен од државните власти, можностите за осмислување и спроведување на резонантни политики за превенција и борба со НДЕ се комплицирани. Практичарите изразија загриженост за недостатокот на пресликување на комуналните потреби во политиките од горе-надолу, но и за тешкотиите при преведување на политиките (ако некогаш постоеле) во практика. Според аргументите на учесниците, политиките осмислени за „справување со минатото“ и политиките против тероризмот не резонираат со реалноста на НДЕ. Недостатокот на поддршка за С/БНЕ од горе кон долу може да биде предизвик, особено кога нормализацијата е главниот пристап кон таквиот феномен. Покрај тоа, професиите кои потенцијално би можеле да се справат со првите знаци на радикализација (на пр. наставници, социјални работници) може да имаат проблематични односи со централните власти. Огромен успех би била вистинската мобилизација на поединци во јавните институции да се залагаат за С/БНЕ. Во Босна и Херцеговина, на пример, локалната граѓанска организација Атлантска иницијатива (Atlantic Initiative) која има искуство со С/БНЕ ги користи своите капацитети за да обезбеди менторство на владата при осмислување конкретни политики за превенција на НДЕ.

Потрага за интервенции од долу кон горе

Потребна е поголема поддршка за локалните граѓански организации за спречување и борба против ДЕ. Многу учесници истакнаа дека граѓанските организации можат да изградат многу потребни хоризонтални партнерства со други граѓански организации, јавни институции и засегнати страни во локалните заедници. Според практичарите, ова помага да се премости недостигот на доверба помеѓу јавните институции, јавноста и граѓанските организации. Во Албанија, Институтот за демократија и медијација нуди практика која може да ги надмине пречките. За да ги разбере потребите и ризиците, овој институт соработува со локалните власти, граѓанските организации и заедниците преку локалните совети за јавна безбедност. Овие совети и обезбедуваат на јавноста можност за акција. Тие можат да се сретнат со избрани политичари, полицајци, обвинители и практичари од прва линија и да ги изразат своите потреби поврзани со С/БНЕ.

Дополнително, учесниците дебатираа за важноста на стратешката комуникација за С/БНЕ. За да бидат ефективни, активностите против (Н)ДЕ би можеле да бидат брендираани и пласирани на пазарот. Случај за пример е планот за видливост Propulsion за промоција на медиумска и информациска писменост преку каналите на социјалните медиуми. Propulsion разви и рекламираше едукативни материјали, како што се инфографици и кратки анимирани видеа и брошури, за да изгради доверба во медиумите и да развие компетенции за медиумска и информациска писменост. Со подобрување на онлајн писменоста преку креативен пристап на комуникација со социјално влијание, може да се решат дезинформациите и погрешното информирање, а со тоа и НДЕ.

На ист начин, беше изнесена загриженост за строгите правила во практиките за С/БНЕ. Практичарите тврдеа дека активностите за борба против НДЕ не смеат да бидат заробени со строги правила за имплементација, бидејќи борбата со феномени кои постојано се менуваат бара приспособливост за да се одговори на променливите потреби. Вреди да се напомене дека за време на експертската работилница, некои чинители го изразија своето незадоволство од претходно имплементираните увезени решенија за С/БНЕ за исламистичкиот екстремизам или нивната евентуална примена за НДЕ, бидејќи тие не одговараат на опсегот и динамиката на НДЕ и често немаат локална резонанца. ⁽⁴⁾ Иако практичарите го изнесоа прашањето за идентификување и

https://ec.europa.eu/home-affairs/policies/internal-security/counter-terrorism-and-radicalisation/prevention-radicalisation/project-based-collaborations_en.

⁽⁴⁾ Во последната деценија во ЕУ и САД, знаењето за добри практики за С/БНЕ е акумулирано. За време на експертската работилница беа споделени важни лекции од Националниот центар за поддршка на екстремизмот (хл. Landelijk Steunpunt

привлекување релевантни чинители во ранливите заедници, постоеше консензус за важноста на привлекување ранливи млади во секој напор за С/БНЕ, бидејќи многумина, најверојатно, споделуваат симпатии за популаризирани, нормализирани, идеологии за ДЕ. Вознемирувачките прашања за младите се општествената трансгенерациска траума од минати насилни настани, недостатокот на институционална волја да се помират со наследството и етнички дискриминаторските и исклучувачките практики на свештеничкиот етно-национализам во секојдневниот живот, особено во образованието. Како што изјави еден учесник, иницијативите за „справување со минатото“ се чини дека се недоволни за С/БНЕ. Сите практичари се согласија дека не постојат ефективни практични пристапи за справување со НДЕ од доле кон горе. ⁽⁵⁾ Надминувањето на овие пречки може да биде пресвртница за С/БНЕ во ЗБ.

Чување на чуварите, штитење на практичарите

На работилницата, практичарите изразија сериозна загриженост за присуството на идеологијата на ДЕ, вклучително и меѓу самите практичари, и во С/БНЕ од горе кон долу и од долу кон горе. Личните предрасуди и присуството на идеологијата на ДЕ кај практичарите може да се сфатат како нормални, поради популаризираната состојба на ДЕ во регионот, но и поради нивните врски со доминантните политички партии и потребата за сигурна работа, особено во јавните институции познати по безбедноста на работното место. Предизвикот за С/БНЕ е како да се надминат предрасудите и стереотипите на практичарите од прва линија, со цел да се подигне нивната свест за идеологијата на ДЕ и да се спречи (натамошно) етикетање или поддршка на десничарските екстремисти во секојдневната практика. Бидејќи практичарите се исклучително важен дел од сложувалката за С/БНЕ, важно е да се земат предвид пристапите за трансформирање на екстремните верувања и заштита на практичарите од влијанието на ДЕ.

Препораки

1) Повеќе емпириски истражувања:

- да се посвети внимание на карактеристиките и динамиката на (Н)ДЕ специфични за земјата, и да се разберат заедничките работи и разликите низ регионот;
- да се препознае и разбере како (Н)ДЕ работи во сивите области;
- да се одвојат границите и интеракцијата помеѓу популаризируваниот и андерграунд (Н)ДЕ;

2) Интервенции од горе кон долу:

- политиките треба да бидат приспособени од и за земјите од ЗБ;
- да се добие поддршка од јавните институции во осмислувањето и спроведувањето на политиките за С/БНЕ;
- да се подигне свеста за штетноста на (Н)ДЕ во јавните институции, во согласност со политиката на ЕУ за спречување и борба против НДЕ;
- локални искусни граѓански организации директно или индиректно да бидат ментори на процесот на осмислување и имплементација (преку, на пр., теми за пол, економија, криминал);

Extremisme) во Холандија. Центарот употребува, меѓу другото, активности за семејна поддршка и ослободување за да се спречи појавата или континуитетот на НДЕ, дури и во неговите рани фази. Граѓанските организации и практичарите би можеле да контекстуализираат многу достапни, но за ЗБ прифатливи, практики и да ги применат во соодветен контекст. Практичарите, сепак, укажаа на специфичната историја, култура, политика и локални потреби во ЗБ, кои не треба да се игнорираат. Тие истакнаа дека секоја здрава активност за превенција и/или спротивставување на (Н)ДЕ мора да биде локализирана и приспособена за да одговара на потребите на земјата, заедницата и поединците, особено на оние кои се изложени на ризик. Сопственоста на С/БНЕ не смее да биде преземена од локалните заедници.

⁽⁵⁾ Практичарите додадоа важна забелешка на крајот од работилницата за вмрежување во ЗБ. Тие рекоа дека мрежата РАН е доволна и нема потреба да се создава дополнителна мрежа. Претходно беа отворени неколку мрежи, но не успеаја да постигнат важен успех поради различни проблеми, како што се недостаток на капацитет за водење на мрежата и проблеми поврзани со одржливост. Така, сегашната РАН за ЗБ е идеална за вмрежување, подигнување на свеста и развивање емпириски втемелени идеи, како и имплементација на активности помеѓу граѓанските организации и практичарите.

- превенцијата и борбата против ДЕ да се вклучат во различни политики (на пр. против тероризам, образование, култура).

3) Интервенции од долу кон горе:

- да се осмислат и имплементираат локални решенија приспособени на локалните проблеми;
- да се разгледа потребата за адаптивно управување со променлива средина и да се осмисли и имплементира стратешки комуникациски пристап и кампањи за С/БНЕ;
- да се обликуваат интервенциите за С/БНЕ преку реципрочни и/или кумулативни леќи за радикализација;
- за акција за С/БНЕ, да се идентификуваат имплицитни привлечни теми (на пр. економија, екологија, меѓународна позиција, владеење на правото, социјална правда) дополнително за експлицитна употреба на перспективата на насилниот екстремизам;
- да се разберат потребите на (ранливите) заедници, групи и/или поединци, да се подобри кохезијата и интеракцијата на заедницата преку уредување на механизми за споделување информации во заедниците помеѓу владите, практичарите и граѓанските организации: случаи за пример се албанските локални совети за јавна безбедност;
- да се фокусира на ранливите млади со приспособување на нивните генерациски дигресивни и перформативни норми;
- да се избегне дискурс/практика којашто предизвикува емоционална вознемиреност и да се користат полот, економијата и човековите права како дигресивни влезни точки;
- потребни се повици за акција при контра активности;
- да се разгледаат импликациите од историската (меѓугенерациска трансмисија/трансгенерациски колектив) траума и да се приспособат или повторно да се измислат активности за „справување со минатото“ за спречување и/или борба со (Н)ДЕ;
- за справување со погрешно информирање/дезинформации, фокусирање на критичко размислување и медиумска писменост, видете го идеалниот пристап од иницијативата Raskrinkavanje (анг. Disclosure), практика за проверка на фактите на медиумите којашто го опфаќа регионот;
- да се залага за отстранување на исклучувачкиот етно-национализам, дискриминаторските практики и историскиот ревизионизам од општеството, особено во политичката дискусија и образовниот систем: следните се примери за активности против историскиот ревизионизам на Фондот за хуманитарно право во Србија, косовските етнички инклузивни практики во училиштата во општината Обилиќ и ученичките практики на отпор кон етничката сегрегација во училиштата во босанскиот град Јајце;
- за да се идентификуваат веродостојни контра гласови, да се користат мемиња и онлајн влијателни лица (на пр. преку онлајн академијата за инфлуенсери) за поголем досег, користење на придобивките од моделот GAMMA+;
- да се проценат активностите за С/БНЕ со што се подобрува нивната ефикасност.

4) Практичари:

- да се користат воспоставени мрежи кои се занимаваат со религиозно мотивиран екстремизам, како што се локалните мултисекторски мобилни тимови во Босна и Херцеговина кои моментално се формираат за цели на рехабилитација и реинтеграција на исламистичките екстремисти, или Институционалниот пристап на Косово за спречување на исламистичкиот екстремизам (на пр. во кој се вклучени политичари, јавни службеници, разузнавање, полиција, општински совети за безбедност на заедницата, граѓански организации и локални експерти/практичари);
- да се спроведат работилници за практичари и обука на обучувачот на ниво на колеги;

- да се ублажат личните предрасуди, стереотипите и елементите на идеологијата за ДЕ кај практичарите;
- да се користи дискурс кој би бил привлечен за практичарите со десничарска идеологија.

Релевантни практики

1. Труд за РАН на Западен Балкан [Насилен десничарски екстремизам во Западен Балкан \(2022\)](#)
2. Во Србија, [граѓанските организации кои се справуваат со радикализацијата и екстремизмот](#) организираа тркалезна маса за да започнат дискусии за проблемите, да ја подигнат свеста кај јавноста и да побараат соодветни решенија за недостатокот на одговор на растечката закана од НДЕ.
3. За да се справи со основните причини за насилниот екстремизам и за да изгради отпорност на заедницата, [Институтот за демократија и медијација](#) од Албанија работи на активности за спречување преку локалните совети за безбедност. Советите дејствуваат како механизам за упатување кој се состои од локални политичари, полиција, обвинители и граѓани. Со зголемување на соработката помеѓу недржавните и државните чинители, може да се подигне свеста за проблемите поврзани со (насилниот) екстремизам.
4. [Атлантската иницијатива од Босна и Херцеговина](#) организира мултисекторски работилници во заедниците со практичари од прва линија (судство, полиција, социјални работници, психолози, граѓански организации, локални политичари и службеници за безбедност) за препознавање на индикаторите за рано откривање и справување со ризичните поединци и нивните семејства. Дополнително, социјалните работници и психолозите кои работат во центрите за социјална работа и центрите за ментално здравје се запишани во програмите за обука на обучувачи на ниво на колеги кои имаат за цел да ги научат практичарите на различни интервенции за спречување на НДЕ.
5. За да се спротивстави на злонамерното влијание на онлајн екстремизмот, Младинскиот ресурсен центар во Босна и Херцеговина ја користи иницијативата [Граѓаните против тероризмот \(ГПТ\)](#). Иницијативата главно привлекува млади преку мениџа на Facebook и Instagram кои ја исмеваат десничарската идеологија, но исто така и преку подкасти, академија за дигитална кампања за млади и патрола на ГПТ (т.е. интеракција на заедницата со истакнати поединци/групи и пример (role model) за младите, достапни преку YouTube).
6. [Resonant Voices Initiative \(the Propulsion, Balkan Investigative Reporting Network and Groundscout\)](#) користи оригинални истражувачки новинарски стории за радикализација, говор на омраза, пропаганда, дезинформации, странско влијание и автократски влади за подигнување на свеста низ Западен Балкан, дијаспората и пошироко.
7. Во Косово, [Aktiv](#) го спроведе телевизиското политичко ток-шоу Sporazoom (анг. Agreement) со намера да ги раздвои важните политички прашања, да започне дебати и да ѝ даде на јавноста можност за преземање на акција преку обезбедување можност директно да им поставува прашања на локалните политичари. Политичкото ток-шоу имплицитно ја информираше јавноста во Косово и во странство за прашањата за екстремизмот и ја подигна свеста за проблемите коишто можат да бидат предизвикани од потенцијални насилни инциденти.
8. [Центарот DamaD](#) во Нови Пазар, Србија, обезбеди и поддржа воспоставување механизми за упатување (на пр. полиција, обвинителство, училишта, спортски клубови, верски институции, медиуми, граѓански организации) за С/БНЕ во нивната локална заедница.

Понатамошни активности

Имајќи ги предвид овие препораки, треба да се организираат понатамошни експертски работилници за да се разговара за можните пристапи за превенција и/или борба и како да се надминат конкретните предизвици, да се споделат знаењата и практиките и да се поврзат практичарите во ЗБ. Дополнително, идните работилници треба да ја вклучат многу потребната обука за пристапите за стратешки комуникации за С/БНЕ за граѓански организации и практичари.

Дополнителни текстови

1. Од 2017 година, РАН се залага за примена на моделот GAMMA+ за практичарите. Тоа е практична алатка за осмислување, планирање и спроведување на која било алтернативна и/или контра-наративна кампања. Во 2019 година, работната група за комуникација и наративи на РАН го ажурираше моделот, видете [тука](#).
2. Во последните неколку години, огромно знаење за (Н)ДЕ е произведено во Србија. Изменетата книга на Валери Пери [Екстремизам и насилен екстремизам во Србија: Манифестации од 21 век на историски предизвик](#) обезбедува, меѓу другото, интригантни истражувачки увиди за онлајн динамиката на НДЕ во Србија. Предраг Петровиќ и Исидора Стакиќ од Центарот за безбедносна политика во Белград објавија вреден извештај [за состојбата на екстремизмот](#) во Србија. Предраг Петровиќ и Марија Игњатијевиќ го објавија текстот [Мигрантите заминуваат, но омразата останува – антимигрантската екстремна десница во Србија](#). Тие го разгледуваат конкретното прашање на антимигрантските активности и нивните вкрстувања со НДЕ. Српскиот Хелсиншки комитет објави, меѓу другото, две публикации за РАН во Србија, и двете уредени од Изабела Кисиќ [десничарскиот екстремизам во Србија](#) и [подемот на десницата: случај Србија – екстремизам, тероризам и странски борци](#). Маша Вукчевиќ Марковиќ, Александра Ницовиќ, и Марко Живановиќ квантитативно ги истражувале факторите на подложност на радикализација кај младите, видете [тука](#).
3. Атлантската иницијатива обезбедува разновидни, но вредни сознанија за С/БНЕ, на пример за [етно-националистичкиот екстремизам во Босна и Херцеговина, родот и екстремизмот и трансгенерациска колективна траума и екстремизам](#). Бирото за конфликти и операции за стабилизација Соединетите Американски Држави, Management Systems International и Атлантската иницијатива објавија [вредно истражување за С/БНЕ во Босна и Херцеговина](#).
4. За [онлајн екстремизмот во Северна Македонија](#), трудот на Симеон Дукиќ дава интересни сознанија за активностите на НДЕ, ефектите од историјата, поларизацијата, поплаките и специфичната онлајн динамика. Трудот дава конкретни препораки за С/БНЕ во Северна Македонија.
5. Објавување на [клучните причини за подемот на етно-национализмот](#) и подемот на [екстремизмот на десницата](#) го прикажува бавниот, но деструктивен пораст на НДЕ во Црна Гора. Публикациите даваат информации за основните причини за НДЕ и имаат потенцијал да се користат за осмислување активности за С/БНЕ.
6. [Прирачникот на РАН за програмата за обука за С/БНЕ](#) е важен водич за обучувачите и креаторите на политики во областа на насилниот екстремизам. Програмата за обука нуди практични насоки со предизвици и решенија кои се применливи во различни ситуации.